

Fejezetek a selmeci akadémia, illetve főiskola 1840–1919 közötti történetéből

DR. VITÁLIS GYÖRGY

A selmeci *Bányászati és Kohászati Akadémiára*, illetve *Főiskolára* vonatkozó hatalmas szakirodalomból, beleértve a saját közleményeimet is, a következő fejezeteket emelem ki:

1. A magyar nyelvű oktatás bevezetése az akadémián.
2. Az akadémiából főiskola.
3. Az *Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület* megalakulása.
4. A *Bányászati és Kohászati Lapok* életre hívása.
5. Az akadémia, illetve főiskola földtudományt oktató tanárai.

A magyar nyelvű oktatás bevezetése az akadémián

Az 1735. június 22-én alapított selmeci bányaiskolán, majd néhány évtized múltán bányászati akadémián, melynek kiépítése 1763-tól 1770-ig tartott, az oktatás német nyelven történt.

A selmeci akadémia 1867-ben *M. Kir. Bányászati és Erdészeti Akadémia* néven magyar tannyelvű, magyar állami intézménnyé vált. Az erdészeti oktatás 1866-tól, a bányászati és kohászati 1868 és 1872 között tért át a magyar nyelvre. Ettől számítjuk a magyar műszaki nyelv megszületését (Izsó I. 2014).

Az akadémia a magyar pénzügyminisztérium fennhatósága alá került. A magyar nyelv bevezetésével az intézmény elvesztette nemzetközi jellegét, külföldi hallgatók alig látogatták többé. Az akadémia fejlődésében ez a változás nem okozott visszaesést, sőt színvonalát követően is állandóan emelkedett (Pethe L. 1928).

Hosszas küzdelem és szervezés eredménye volt, amíg idáig eljutottak.

A magyar nyelvű oktatás kiegészítés utáni hivatalos bevezetése előtt már „Az 1825/26. évi országgyűlés és a Magyar Tudományos Akadémia irányelvül tűzte ki célul a tudományok magyar nyelven való művelését.” (Székely L. 1968). Elhatározták, hogy mind a kincstári ügyek, mind pedig a bányász szakma nyelve a magyar legyen. Ennek érdekében Szabó József, a legkiválóbb magyar geológus még akadémiai hallgató korában, 1845-ben egy bányászati szakszótárt készített.

A magyar nyelvű oktatás érdekében az 1848/49-es pénzügyminisztériumban vezető szerepet kaptak „a haza érdekében tevékenykedő bánya-kohómérnökök: az államtitkár Grännenstein Gusztáv, a bányászati-kohászati főosztály vezetője báró Splény Béla lett, miniszteri tanácsosként működött báró Leith Antal, Divald Adolf és Péch Antal. „A legmesszemenőbb segítséget megadva kezdtek meg az akadémia szervezésének és oktatásának megreformálását.” (Zsámboki L. 1985).

Ötvös József, az első magyar vallás- és közoktatási miniszter a „selmeci akadémia sürgős kérdéseinek rendezése ügyében 1848. augusztus 16-án” Kossuth Lajos pénzügyminiszterhez küldött átiratában felterjesztette az akadémiai ügyviteli nyelv magyarosítását és a magyar oktatási nyelv bevezetését, azzal, hogy azt még az év folyamán meg kell kezdeni.

Meg sem várva Kossuth választát, augusztus 24-én az akadémia igazgatóságának kiadott rendeletében közölte, hogy „az akadémiát a vallás- és közoktatási minisztérium alá rendeli; az ügyvezetés nyelve a továbbiakban a magyar legyen.”

Elrendelte, hogy „a tanárok közül, akik arra képesek, már az iskolaév kezdetétől előadásait magyar nyelven kötelesek tartani, üresedés esetén a tanszéket magyarul tartani képes tanárokkal kell betölteni; a tanárok mellé magyar és német nyelvtudású tanársegédeket kell alkalmazni a németben nem jártas hallgatók oktatása érdekében”. (Székely L. 1968).

Debreczeni Márton pénzügyminisztériumi osztálytanácsos válasziratát Kossuth elé terjeszti, javasolva, hogy az előadásokat a külföldi hallgatók miatt továbbra is német nyelven tartsák.

„Végezetül az előadások magyar és német nyelven való tartását javasolja.” (Székely L. 1968).

Eötvös József magyarízkodásra szorult, és maradt a német nyelvű oktatás, így a magyar nyelv ügye a szabadságharcral együtt elbukott. „*Csak 1868-ban vezették be fokozatosan a magyar nyelvű oktatást.*” (Székely L. 1968).

A magyar oktatási nyelvhez való ragaszkodásnak megindító példája volt, amikor 1919-ben a cseh megszállók a főiskola tanárainak ottmaradását kívánták, a professzori kar 1919. február 6-i tanácsülésén egységesen kijelentette, hogy a „*tanári kar nem kíván más állam polgára lenni, se más nyelven előadni.*” (Vitális Gy. 2011).

A témával részletesebben a „*150 éve kezdődött a magyar nyelvű oktatás a selmecebányai Bányászati és Erdészeti Akadémián*” című közleményem foglalkozik (Vitális Gy. 2017).

Az akadémiából főiskola

A bécsi udvari kamara 1735. június 22-én, *Selmecebányán* azzal a céllal létesített bányászati-kohászati tanintézetet vagy iskolát (ún. „*Berg-Scholá*”-t), hogy a kincstár európai viszonylatban is jelentős szerepet játszó magyarországi nemesfém- és réztermelésének felállítására a kibontakozó ipari és természettudományos forradalom követelményeinek megfelelő szakembereket képezzenek.

Mária Terézia királynő 1762. október 22-én bányászati-kohászati főtanintézet, azaz akadémia (*Academia Montanistica, Bergakademie*) létesítését rendelte el *Selmecebányán*. Ez volt egész Európában a legelső – három évfolyamos – bányászati-kohászati akadémia.

1770-ben, megelőzve ezzel számos más országot, *Mária Terézia királynő* elrendelte az erdészet felsőfokú oktatását, *I. Ferenc császár* pedig 1807. augusztus 30-án a selmecebányai *Bányászati Akadémia* szervezeti keretében az *Erdészeti Tanintézet* felállítását.

1846-tól *Bányászati és Erdészeti Akadémia (Berg- und Forstakademie)* néven működött az intézmény. A tanulmányi időt négy évre emelték.

Az 1867-es osztrák-magyar politikai kiegyezéssel az akadémia magyar állami intézmény lett, és bevezették a magyar oktatási nyelv-

vet. Az akadémia a magyar műszaki tudományok alkotóműhelyévé vált.

A tanszékek a következők voltak: matematika–fizika–mechanika, ábrázoló geometria–építészet, kohászat–kémia, ásványtan–földtan–öslénytan és bányaművelés–bányamérés–bányagéptan.

Az *Országos Bányászati és Kohászati Egyesület* 1897. szeptember 12-i, rimaszombati közgyűlésén elhatározták, hogy a selmecbányai *Bányászati és Erdészeti Akadémia* szervezetének a korabeli igények szerinti megváltoztatása tárgyában előterjesztéssel fordul a pénzügyminiszterhez. A bányászati felső szakoktatás kérdése a nyilvánosság előtt is felszínre került. A megoldásra váró igény 1890 óta mind az akadémia tanári karát, mind a pénzügyminisztériumot is foglalkoztatta.

A tárgyalásokat követően a császár 1904. augusztus 3-án, *Ischben* kelt legfelső elhatározásával a bányászati és erdészeti akadémia október 1-jétől új szervezetet nyert, amelynek értelmében az intézmény ezentúl a „*M. kir. Bányászati és Erdészeti Főiskola címét fogja viselni.*” (Sobó J. 1904).

„*A főiskolán négy szakosztály lesz, mégpedig: a bányamérnöki, a fémkohómérnöki, a vaskohómérnöki és az erdőmérnöki szakosztály. A tanulmányi idő minden egyes szakosztálynál négy (4) évre terjed.*” (BKL 1904).

A főiskola címet sokan idegenkedéssel fogadták, s a névváltoztatásnak ezt az alakját a színvonal kifejezésére nem tartották kedvezőnek. A selmeci akadémiaának már megvolt a maga patinás hírneve, míg a főiskola elnevezés idegenül csengett, és később félreértésekre is alkalmat adott (Fekete Z. 1935).

Ennek ellenére az 1904. évi új szervezet előírásai külsőségekben is kifejezésre juttatták, hogy egyetemi színvonalú oktatás folyik az intézményben (főiskola elnevezés, mérnöki oklevél és cím, rektor és dékán elnevezés). (Hiller I. 1985).

Rendszeressé váltak a hallgatók bel- és külföldi szakmai tanulmányútjai. A tanszékek száma tizenötre emelkedett: tizenkét bányász-kohász és három erdész tanszékre. A 19. század végén megkezdődtek a nagy építési beruházások: 1892-ben az erdészeti, 1900-ban a bányászati tanulmányi „palotát” adták át (Zsámboki L. 1997).

A témával részletesebben a „*Száz éve lett főiskola a selmecbányai m. kir. Bányászati és Erdészeti Akadémia*” című tanulmányom foglalkozik (Vitalis Gy. 2005).

Az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület megalakulása és a Bányászati és Kohászati Lapok életrehívása

A selmeci akadémia történetéhez feltétlenül hozzátartozik az *Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület* 1892. évi megalakulása, valamint a *Bányászati és Kohászati Lapok* 1867. évi életrehívása, illetve az első szám 1868. évi megjelenése.

Ezen események 2017. évi 125., illetve 150. évfordulójáról a *Bányászati és Kohászati Lapok – Bányászat – Kőolaj és Földgáz* 2017. évi 3. számában kimerítő részletességű beszámolók készültek.

Az akadémia, illetve a főiskola földtudományokat oktató tanárai

A selmecbányai *Bányászati és Erdészeti Akadémia*, illetve *Főiskola* tanáira vonatkozó számos adatot vagy ismertetést *Zsámboki László* közleményeiben (Zsámboki L. 1983, 1985, 1997, 2002), valamint *Csáky Károly Híres selmecbányai tanárok* című könyvében (Csáky K. 2003) mindenütt az előző szerzőkre történt hivatkozásokkal találunk.

Ezekből a földtudományokat oktató tanárokat – működésük időrendjében – a mellékelt táblázatban soroltuk fel.

A táblázat feltünteti a tanárok nevét, életkorát, az akadémián, illetve főiskolán eltöltött éveket és az oktatott szaktárgyakat.

Az adatokból kitűnik, hogy a tanárok közül 1918-ig *Pettkó János* 28, *Winkler Benő* 21, *Vitalis István* 16, *Böckh Hugó* 15 évet szolgált az intézményben.

Az ásványtani–földtani–öslénytani tanszéket helyettes tanárként 1840/42-ben *Rösler Gusztáv*, 1842/43-ban *Niederrist Josef* vezet-

te. Az utóbbi közvetlen elődje volt *Pettkó János*nak, a tanszék első tényleges tanárának.

A híresebb, illetve ismertebb tanárok életrajzát és tanári tevékenységét, az előző szerzőkre erőteljesen hivatkozva, a következő cikkeim tartalmazzák.

„*Emlékezés a 200 éve született Pettkó János selmeci geológus professzorra*” (Vitális Gy. 2012a); „*Vízföldtani megfigyelések a 200 éve született Pettkó János Selmecebánya környéki tanulmányában*” (Vitális Gy. 2012b); „*Emlékezés a 180 éve született és 100 éve elhunyt Kőszegi Winkler Benő selmeci geológus professzorra*” (Vitális Gy. 2015); „*Megemlékezés dr. Böckh Hugóról (1874–1931) születésének 100. évfordulója alkalmából*” (Vitális Gy. 1974); „*Emlékezés dr. Böckh Hugóra születésének 125. évfordulója alkalmából*” (Vitális Gy. 1999); valamint „*Megemlékezés dr. Vitális Istvánról (1871–1947) születése 100. évfordulóján*” (Vitális Gy. 1971) és „*Vitális István professzor (1871-1947)*” (Vitális Gy. 2009).

A selmecebányai Bányászati és Erdészeti Akadémián, illetve Főiskolán ásványtant, benne a közettant, földtant és telepismeret-tant, valamint csak az erdészeknek erdészeti általános geológiát oktató tanárai Zsámboki L. (1983) és Csáky K (2003) után

---

T a n á r o k

<i>Pettkó János</i> (1812-1890)	1843-1871	28
	ásványtan, földtan, őslénytan	
<i>Winkler Benő</i> (1835-1915)	1871-1898	21
	ásványtan, földtan, őslénytan	
<i>Böckh Hugó</i> (1874-1931)	1899-1914	15
	ásványtan, földtan, őslénytan, telepismerettan	
<i>Vitális István</i> (1871-1947)	1902-1918	16
	ásványtan, földtan, őslénytan, telepismerettan	

Helyettes tanárok

<i>Rösler Gusztáv</i> (1804-1857)	1840-1842 ásványtan, földtan, őslénytan (tanszékvezető)	2
<i>Niederrist Josef</i> (1807-1865)	1842-1843 ásványtan, földtan, őslénytan (tanszékvezető)	1

Adjunktus

<i>Illés Vilmos</i> (1874-1933)	1802-1809 ásványtan, földtan, őslénytan	7
------------------------------------	--	---

Tanárségdek

<i>Adda Kálmán</i> (1862-1901)	1892-1893 ásványtan, földtan, őslénytan	1
<i>Ballenegger Róbert</i> (1882-1969)	1908-1909 ásványtan, földtan	1
<i>Burdáts Lajos</i> (1869-1916)	1893-1895 ásványtan, földtan	2
<i>Fazék Gyula</i>	1908-1911 ásványtan, földtan	3
<i>Jákó Gyula</i> (1857-1908)	1885-1887 ásványtan, földtan, őslénytan	2
<i>Knöpfler Gyula</i>	1876-1879 ásványtan, földtan	3
<i>Kubácska Hugó</i>	1867-1871 ásványtan, földtan	4
<i>Kunz Péter</i>	1851-1857 ásványtan, földtan	6
<i>Myskowszky Emil</i> (1874-1944)	1897-1900 ásványtan, földtan, őslénytan	3

<i>Papp Simon</i> (1886-1970)	1911-1915 ásványtan, földtan	4
<i>Pauliny Sándor</i> (1831-1868)	1857-1866 ásványtan	9
<i>Pávai Vajna Ferenc</i> (1886-1964)	1912-1915 ásványtan, földtan, telepismerettan	3
<i>Réz Géza</i> (1865-1936)	1890-1891 ásványtan, földtan, őslénytan	1
<i>Windhager Ferenc</i>	1905-1908 ásványtan, földtan	3

E l ő a d ó

<i>Cseh Lajos</i> (1840-1908)	1898-1904 ásványtan, földtan, őslénytan (gyakorlatvezető)	6
----------------------------------	---	---

Pettkó János híresebb tanítványai: *Böckh János*, *Cseh Lajos*, *Di-onyó Szűr*, *Szabó József* és *Winkler Benő* voltak.

Winkler Benő tanítványa volt: *Halaváts Gyula*, aki mesteréről a *Limnocardium Winkleri* kagylófajt is elnevezte.

Böckh Hugó tanítványai: *Alliquander Ödön*, *Balás Jenő*, *Böhm Ferenc*, *Esztó Péter*, *Faller Gusztáv*, *Faller Jenő*, *Finkey József*, *Káposztás Pál*, *Mazalán Pál*, *Mihalovits János*, *Pantó Dezső*, *Pethe Lajos*, *Rozlozsnik Pál*, *Schmidt Sándor*, *Székelly Lajos*, *Tassonyi Ernő*, *Vizer Vilmos* és *Walek Károly* neves bányászok voltak.

Vitális István az előzőek közül többet is oktatott, figyelemre méltó tanítványa volt *Zsigmondy Hugó*, akinek édesapja *Zsigmondy Árpád* ugyancsak bányamérnök, és nagybátyja a közismert *Zsigmondy Vilmos*.

Az említett négy professzor selmecebányai időszakában megjelent számos közleménye közül megemlítem, hogy *Pettkó János*: *Selmece környékének geológiai térképe* (1855), *Winkler Benő*: *Úrvölgyit egy új rézászvány Úrvölgyről* (1879), *Böckh Hugó*: *Geológia I. Általános geológia* (1903) és *Geológia II. Stratigrafia* (1909),

valamint *Vitális István: Hont vármegye természeti viszonyai* (1907) című munkája figyelemre méltó.

Jellemzésükből mindnyájuk esetében kitűnik az elhivatott szakmaszeretet, a hallgatók iránti csodálatos elkötelezettség, mind a szertárak, gyűjtemények megszervezése, mind az irodalmi tevékenységük és az a bámulatos energia, amellyel mindenkor megállták a helyüket.

A selmecebányai Magyar Királyi Bányászati és Erdészeti Főiskola főépülete 1900-ban.

I r o d a l o m

CSÁKY Károly (2003): *Híres selmecebányai tanárok*. Dunaszerdahely, Lilium Aurum, 218. p.

FEKETE Zoltán (1935): Fekete Zoltán lelépő rektor beszámolója. = *A M. kir. Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskola Évkönyve az 1933-34. tanévről*. Sopron.

- HILLER István (1985): Az utolsó selmecbányai évek (1904-1919). = Bakó Károly (főszerk.): *Vivat Academia... 1735–1985. Az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület és az Országos Erdészeti Egyesület emlékkönyve a bányászati, kohászati és erdészeti felsőoktatás 250. évfordulójára*. Budapest, OMBKE – OEE, 168-172. old.
- IZSÓ István (2014): *A magyar bányászat évezredes története V. A magyar bányászat kronológiája 1000-2000*. Zalaegerszeg–Rudabánya, 137. old.
- M. kir. Bányászati és Erdészeti Főiskola (1904): *Bányászati és Kohászati Lapok*, 37. évf. II. félév, 18. sz. 430 old.
- PETHE Lajos (1928): Bányászati és kohászati szakoktatás. = *Technikai fejlődésünk története*. Budapest, Stádium, 4. old.
- SOBÓ Jenő (1904): Bányászati felső szakoktatásunk új szervezete. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 37. évf. II. félév, 22. sz. 647-669. old.
- SZÉKELY Lajos (1968): Debreczeni Márton előterjesztése Kossuth Lajoshoz a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémia oktatási nyelve ügyében. = *Bányászati és Kohászati Lapok – Bányászat*, 101. évf. 731-733. old.
- VITÁLIS György (1971): Megemlékezés dr. Vitális Istvánról (1871–1947) születése 100. évfordulóján. = *Bányászati és Kohászati Lapok – Bányászat*, 104. évf. 3. sz. 190-191. old.
- VITÁLIS György (1974): Megemlékezés dr. Böckh Hugóról (1874–1931) születésének 100. évfordulója alkalmából. = *Bányászati és Kohászati Lapok – Bányászat*, 107. évf. 9. sz. 665-668. old.
- VITÁLIS György (1999): Emlékezés dr. Böckh Hugóra születésének 125. évfordulója alkalmából. = *Bányászati és Kohászati Lapok – Bányászat*, 132. évf. 4. sz. 290-294. old.
- VITÁLIS György (2005): Száz éve lett főiskola a selmecbányai m. kir. Bányászati és Erdészeti Akadémia. = *Bányászati és Kohászati Lapok – Bányászat – Kohászat – Kőolaj és Földgáz*, 138. évf. 1. sz. 5-7. old.
- VITÁLIS György (2009): Vitális István professzor (1871–1947). = Dudich E. – Keményfi R. – Póka T.: *A földtudomány nagy tudósegyéniségei*. MTA–Didakt Kiadó. Budapest–Debrecen, 148-155. old.
- VITÁLIS György (2011): Selmecbányától Sopronig. Szemelvények dr. Vitális István 1919-20. évi naplójából és szakvéleményeiből. = *Bányászattörténeti Közlemények*, XII. (VI. évf. 2.) sz., 133-166. old.
- VITÁLIS György (2012a): Emlékezés a 200 éve született Pettkó János selmeci geológus professzorra. = *Bányászati és Kohászati Lapok – Bányászat – Kohászat – Kőolaj és Földgáz*, 145. évf. 4. sz. 45-46. old.
- VITÁLIS György (2012b): Vízföldtani megfigyelések a 200 éve született Pettkó János Selmecbánya környéki tanulmányában. = *Hidrológiai Tájékoztató*, 6-7. old.

- VITÁLIS György (2015): Emlékezés a 180 éve született és 100 éve elhunyt Kőszegi Winkler Benő selmeci geológus professzorra. = *Bányászati és Kohászati Lapok – Bányászat*, 148. évf. 5. sz. 33-34. old.
- VITÁLIS György (2017): 150 éve kezdődött a magyar nyelvű oktatás a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 150. évf. 4. sz. 33-34. old.
- ZSÁMBOKI László (1983): *A selmeci Bányászati és Erdészeti Akadémia oktatóinak rövid életrajza és szakirodalmi munkássága 1735–1818*. Miskolc.
- ZSÁMBOKI László: (1985): Az akadémia magyar létesítmény lesz (1867–1904). – A bányászat és kohászat oktatása. = *Vivat Academia... 1735–1985. Az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület és az Országos Erdészeti Egyesület emlékkönyve a bányászati, kohászati és erdészeti felsőoktatás 250. évfordulójára*. OMBKE – OEE, Budapest, 157. old.
- ZSÁMBOKI László (1997): Bányászati felsőoktatás Selmecen és Sopronban. = *A magyar bányászat évezredes története*. I. köt. Budapest, OMBKE, 357-363. old.
- ZSÁMBOKI László (2002): Két és fél évszázad a bányamérnök-képzés szolgálatában. = Zsámboki László (szerk.): *Emlékkönyv az akadémiai képzés megszületésének évfordulóján. Selmecbánya 1762*. Miskolc–Košice, 11-78. old.

